

Prof. Jeffrey D. Sachs

Jeffrey D. Sachs Columbia Üniversitesi'nde Sürdürülebilir Kalkınma, Sağlık Politikaları ve Yönetimi Profesörü ve Yeryüzü Enstitüsü Direktörüdür. Ayrıca Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Kalkınma Çözümleri Ağı'nın da direktörüdür.

Avrupa, ABD'ye karşı çıkmalı

Avrupalı vatandaşlar Avrupa'nın güvenlik çıkarlarının artık ABD'ninki ile uyummadığını net olarak görebiliyor. Amerika'nın İran'a zorba yaklaşımı ABD'nin Ortadoğu'daki müttefikleri İsrail ve Suudi Arabistan tarafından da destekleniyor.

Donald Trump'ın İran'la yapılan Ortak Kapsamlı Eylem Planı (JCPOA) anlaşmasından çekilmesi dünya barışını tehdit ediyor. Avrupa'nın güvenliği, ABD geri çekilse de anlaşmayı savunmasına bağlı. Bunun karşılığında Avrupa da Rusya, Çin ve diğer Birleşmiş Milletler üye devletlerinin de İran'la ekonomik ilişkilerini geliştirmesini istiyor.

Fakat bu sadece Avrupa, ABD'nin ABD dışındaki oyuncuların da İran'la ticareti ve finansal aktivitelerini sınırlamak için sınırları dışında uyguladığı yaptırımlarına karşı çıkarsa olabilir.

Trump'ın hamlesinin amacı net ve aşikar, İran rejimini devirmek. Bu ahmaklık göz önüne alındığında, Avrupalı vatandaşlar Avrupa'nın güvenlik çıkarlarının artık ABD'ninki ile uyummadığını net olarak görebiliyor.

Amerika'nın İran'a zorba yaklaşımı, ABD'nin Ortadoğu'daki müttefikleri İsrail ve Suudi Arabistan tarafından da destekleniyor. İsrail, Filistinlilerle herhangi bir konuda uzlaşmak istemediğinde ABD gücünü devreye sokuyor. Suudi Arabistan ise bölgesel rakibi İran'ı kontrol altına almak için ABD'nin gücünü kullanıyor. İki de ABD ve İran arasında doğrudan bir savaş çıkmasını umuyor.

ABD'nin daha önce Ortadoğu'da bir rejimi değiştirmeye çalışmasının hem ABD hem de Avrupa için felaket sonuçları oldu (ABD'nin tetiklediği bu kargaşaya yakalanan ülkelerin felakete sürüklenmesi de cabası...) Bu tür "tercih savaşları" Ortadoğu ve Kuzey Afrika'dan Avrupa'ya göçün hızla artmasındaki en büyük etken oldu. Rejim değişikliği Afganistan, Irak ve Libya'da olduğu gibi başarılı olsa da sonrasında şiddet ve istikrarsızlık ortamı geldi. Ve rejim değişikliği başarısız olduğunda ise Suriye'de olduğu gibi sonuç hala devam eden bir savaş oldu.

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Birleşik Krallık Başbakanı Theresa May ve Almanya Başbakanı Angela Merkel'in Trump'ı JCPOA'da kalmak konusunda utandırıcı bir şekilde ikna edememeleri tahmin edilebilir bir durumdu.

ABD muhtemelen dolar bazlı işlemlere sınırlama getirmek konusunda başarılı olacak. Asıl olay ABD'li olmayan ve İran'la dolar dışı para birimleriyle, Euro veya Renminbi ile işlem yapan şirketler konusunda ortaya çıkacak. ABD bu şirketleri ya ABD'deki operasyonlarını hedef alarak, kendi mahkemelerinde dava edecek veya bu şirketlerin ABD pazarına girmesine izin vermeyerek cezalandıracak.

Trump utandırmaktan zevk alıyor

ABD'nin kararı iki yakınsak gücün bir yansıması. Ortadoğu'da egemenlik arayışı için tüm yakın dönem ABD hükümetlerinin sürdürdüğü köklemiş bir dış politika eğilimi; ve Trump'ın nadir bulunan psikopatlıkları. Trump Avrupalı liderleri utandırmaktan zevk alıyor; onların kıvrınması Trump'ın zaferi.

Fakat yine de güçsüz değiller. İran'la yapılan anlaşma hala kurtarılabilir, özellikle de bu anlaşma Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından (Önerge 2231 ile) onaylanmış ve çok taraflı bir anlaşma olması, sadece ABD ve İran arasında olan bir anlaşma olmaması sebebiyle bu mümkün. Evet Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Madde 25'e göre tüm BM üye devletleri, ABD de dahil JCPOA'yı icra etmek zorunda. Trump'ın ABD'yi JCPOA'dan geri çekmesi uluslararası hukukun ihlalidir.

JCPOA'nın ve 2231 sayılı BM önergesinin özü, İran'ın nükleer silah geliştirmesine olanak sağlayabilecek faaliyetlerini sonlandırmasıdır. İran'ın anlaşmaya mutlak uyması uluslararası ekonomik ilişkilerin normalleşmesi ve BM tarafından uzlaşılan yaptırımların kaldırılmasına hükmen bağlanmıştır.

ABD kendisi JCPOA'dan çekilse bile anlaşmanın İran'la dünyanın geri kalanı arasında uygulanmasını engellemek için iki seçeneği var. Biri savaş çıkarmak. Bu belli ki ABD'nin gündeminde özellikle de neo muhafazakar duayen John Bolton'un Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak Beyaz Saray'a geri geldiği düşünülünce bu açık. Dünya kararlılıkla felaketle sonuçlanacak bir ABD askeri macerasına karşı direnmeli.

Dünya barışı için gerekiyor

Sınır ötesinde geçerli yaptırımlar ise ABD'nin JCPOA'yı bitirmesi için ikinci yol. ABD'nin İran'la ticaret yapmamaya karar vermesi ayrı bir şey, ABD hükümetinin ABD dışı tarafların İran'la ticaret yapmasını bloke etmesi ayrı bir şey. Amerika'nın niyeti bu.

Dünya barışı için ve doğrudan kendi ekonomik çıkarları için ABD'yi bu konuda alt etmek de Avrupa ve Çin'in işi.

Pratik anlamda ABD yurt içinde faaliyet gösteren şirketlerine ve muhtemelen ABD'li şirketlerin yurt dışında faaliyet gösteren birimlerine İran karşıtı yaptırımlar uygulayabilecek. Fakat ABD bunun da ötesine geçmek ve ABD'li olmayan

şirketlerin de İran'la ticaretini durdurmak istiyor. ABD muhtemelen dolar bazlı işlemlere sınırlama getirmek konusunda başarılı olacak. Asıl olay ABD'li olmayan ve İran'la dolar dışı para birimleriyle, Euro veya Renminbi ile işlem yapan şirketler konusunda ortaya çıkacak.

ABD bu şirketleri kesinlikle ya ABD'deki operasyonlarını hedef alarak, ABD mahkemelerinde bu şirketleri dava ederek veya bu şirketlerin ABD pazarına girmesine izin vermeyerek cezalandıracak.

Avrupa Birliği işte bu noktada güçlü bir tutum sergilemeli ve Avrupalı ülkeleri Trump karşısında daha da uşaklaştıran bir şekilde Trump'a "muhafiyet" anlaşmaları için yalvarmaktan fazlasını yapmalı. Avrupa, ABD'nin sınır ötesi yaptırımlarına sağlam ve eş sesli bir şekilde "hayır" diyebilmeli özellikle de dolar dışı para birimleriyle ticaret yapan şirketler konusunda.

AB, ısrar etmeli

AB sınır ötesi yaptırımların (BM 2231 sayılı önergesi ve dolayısıyla BM Sözleşmesi de dahil) uluslararası hukuku ve Dünya Ticaret Örgütü düzenlemelerini ihlal ettiği konusunda ısrar etmeli. Avrupa'nın, ABD'ye karşı uysal davranmanın BM Güvenlik Konseyi ve Dünya Ticaret Örgütü'nden ziyade, ABD'ye savaş ve barışın kurallarını yazması için boş çek vermekten farksız olmadığını anlaması lazım.

AB, ABD'ye karşı WTO ihtilaf çözüm süreçlerini devreye koymaya hazırlanmalı ve konuyu BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul'a taşımalı. Avrupa adım atmaya korktuğunda Çin kesinlikle bunu fırsat bilip İran'daki iş fırsatlarının üzerine atlayacaktır. Ve Çin bunu yapmakta çok da haklı olur.

Avrupa'nın önündeki en büyük engel yasal veya jeopolitik değildir, psikolojiktir. Avrupalı liderler ABD hala Trans Atlantik ittifakı, ortak çıkar, değer ve yaklaşımları kale alıyormuş gibi davranıyor. Maalesef artık durum böyle değil.

ABD ve Avrupa hala birçok ortak çıkara sahip fakat birçok çakışan çıkar da var özellikle de ABD uluslararası hukuku ihlal ettiğinde. Avrupa'nın kendi güvenlik politikalarına olduğu gibi, kendi ticaret ve çevre politikalarına da ihtiyacı var. JCPOA konusunun nereye gideceğini belirleyecek olan bir kader anı var. Dünya barışı Avrupa'nın BM Sözleşmesi'ni ve uluslararası ticaretin kurallarını savunup savunmamasına bağlı.